

СЛОВА ПРА ВАЕННУЮ ПУБЛІЦЫСТЫКУ ЯКУБА КОЛАСА

Мікола ЖЫГОЦКІ,
журналіст

Жыццё непераможнае, ніхто і нішто не ў сілах спыніць яго рух. Народны паэт Беларусі Якуб Колас усёй сваёй творчасцю нястомна сцвярджаў перамогу жыцця над самымі страшнымі праявамі чалавеканенавісніцтва. Асабліва ярка гэта праявілася ў суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны. Нават у першыя, самыя цяжкія месяцы ліхалецця творчасць беларускага песняра была прасякнута верай у перамогу над ворагам. У гэтай веры Якуб Колас бачыў вытокі гераізму народа.

Непарыўна звязваючы аптымізм творчасці з аптымізмам народа, ён пісаў: «Мы сцэментаваны непераможнаю сілаю. Аб гэту сілу, як аб скалу, разбіліся магутныя хвалі крывавага фашысцкага патоку. Імя гэтай цудадзейнай сілы – непарушная дружба народаў». Як гэта добра і моцна сказана! Як правільна выдзелена галоўнае: не супярэчнасці, не нацыянальная варожасць, а высокае пачуццё любові да Радзімы, пякуючая нянавісць да ворага. Вось у чым сіла народа! У сваёй публіцыстыцы Якуб Колас выкрываў рэакцыйную сутнасць паклёпу гітлераўскіх цемрашалаў на беларускі народ. Яны нахабна лгучь, пісаў ён, калі гавораць, што беларускі народ не здольны да свабоднага, самастойнага жыцця, што ён павінен быць толькі рабам, што ён не мае сваёй культуры. Беларускі народ на працягу тысячагоддзяў ствараў культурныя каштоўнасці, нароўні з іншымі народамі ўнёс і ўносіць свой уклад у сусветную чалавечую культуру.

У артыкуле «Дваццаць пяць», своеасаблівай грамадскай споведзі пісьменніка, прыводзяцца прыклады з гісторыі, якія пераканаўча паказваюць самабытнасць культуры беларускага народа: «У шматвяковай барацьбе за сацыялістычную справядлівасць, за нацыянальную незалежнасць і цэласнасць, за сваю культуру гартаваўся, як сталь, беларускі народ. З свайго асяроддзя ён вылучыў цэлы

шэраг барацьбітоў за народную справу: Гаркуша, Крывашапка, Вашчыла, Каліноўскі і іншыя. Ён даў цэлую плеяду грамадскіх і культурных дзеячаў, якімі мог бы ганарыцца кожны народ: Георгі-Францішак Скарына, Васіль Цяпінскі, Францішак Багушэвіч, Янка Купала. Праз гарніла цяжкіх выпрабаванняў, скрозь пакуты і кроў пранёс беларускі народ і захаваў сваю мову, свае звычаі, свой нацыянальны воблік». Паказваючы логіку гістарычнага жыцця народа, публіцыст раскрываў асаблівасці беларускага нацыянальнага характару, выдзяляючы тых з іх, якія атрымалі найбольш моцнае развіццё ў агні цяжкіх выпрабаванняў Вялікай Айчыннай вайны.

Тагачасныя артыкулы Якуба Коласа прасякнуты сілай патрыятычнага натхнення, баявым пафасам. Аўтар паказваў у іх моцную дружбу, якая злучыла нашы народы непарыўнымі ніцямі братэрства, і ў гэтай дружбе бачыў шлях да перамогі. «Парукай гэтаму – дапамога братніх народаў Савецкага Саюза, і ў першую чаргу вялікага рускага народа... Ён аказаў нам рашаючую дапамогу ў справе вызвалення нашай рэспублікі і выратаваў наш народ ад пагрозы поўнага фізічнага знішчэння». Людзі розных нацыянальнасцей усвядомілі адзінства сваіх інтарэсаў у барацьбе за Айчыну, пісаў публіцыст Колас.

У 1941 годзе ў адным з лістападаўскіх нумароў «Савецкай Беларусі», якая выходзіла ў Маскве, Якуб Колас выступіў з палымным заклікам да роднага народа. «Цяжкае выпрабаванне выпала на тваю долю, родны беларускі народ, у гэтыя грозныя дні, – пісаў ён. – Няхай жа не дрогне тваё сэрца перад жахам крывавай вайны, перад нашэспем разбураных бязлітасных ордаў разбойніка Гітлера. За табой стаіць твая родная магутная Чырвоная Армія, увесь многамільённы савецкі народ, усё прагрэсіўнае чалавецтва... Усе свае думкі, пачуцці і парывы накіруй на тое, каб знішчыць ворага, які няславіць твае землі, забівае дзяцей і жанчын. Барацьба з Гітлерам –

гэта барацьба чалавечага розуму супраць фашысцкай цемры і цемрашалаў... Не вер ні аднаму слову нямецкага ашуканца, бандыта. Бязлітасна знішчай нямецкіх разбойнікаў і іх пасобнікаў. Адбірай у фашыстаў зброю і накіроўвай яе супраць прыгнятальянікаў».

Знаходзячыся ў эвакуацыі ва Узбекістане, Якуб Колас звяртаўся не толькі да беларускага народа, але і да ўзбекскага. Ён выступаў па радыё, заклікаючы ўзбекаў разам з усім савецкім народам біць фашысцкіх бандытаў, якія паквапіліся на Радзіму, веў палітычную агітацыю сярод насельніцтва. Яго вершы і артыкулы неаднаразова змяшчаліся на старонках мясцовага друку і адыгралі вялікую ролю ў справе мабілізацыі ўзбекскага народа на барацьбу з ворагам. У грозныя дні барацьбы з фашыстамі народны паэт Беларусі Якуб Колас звярнуўся з пільмай да воінаў-узбекаў, якія змагаліся на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Яно прагучала нібыта бацькоўскі наказ беларускага паэта сынам-воінам.

У дні разгрому ворага пад Масквой Якуб Колас пісаў, што прыйшоў крах нямецкай погані, што на ўсходзе грывіць пераможны водгук вайны, плыве на захад, да логава ворага. Падзеі гэтага часу пісьменнік перадаваў так: «Нямецкі звер абяскоўлены, але ён жывучы. Як зацкаваны воўк, Гітлер і яго згряя кідаецца ва ўсе бакі, каб знайсці шчыліну, у якую можна было б прасунуць сваю морду, запэцканую крывёю разарваных імі ахвяр. Дык памятайце ж адно: бязлітасная помста, смерць нямецкай падлюзе».

4 красавіка 1942 года ў Маскве адбыўся Другі ўсеславянскі мітынг. З палкай прамовай «Беларусы ніколі не аддадуць нямецкім захопнікам сваёй волі, сваёй зямлі, сваёй незалежнасці» выступіў Якуб Колас. Ён расказаў пра шлях працы і барацьбы, які прайшоў беларускі народ за гады савецкай улады, пра здабыткі ў галіне эканомікі і культуры. Высокую трыбуну паэт скарыстаў, каб заклікаць беларускі народ знішчаць гітлераўскіх захопнікаў усюды, дзе можна і чым можна: «Разрываў яго сувязь, яго дарогі, разбурай яго масты, палі яго склады, пускаяй пад адкос нямецкія эшалоны. Няхай загарыцца зямля пад нагамі ворага і захістаецца грунт, каб ён, як ашалелы, бег з твае зямлі, не знаходзячы нідзе прытулку для сябе, як біблейскі Кайн».

Знакаміты артыкул «Да помсты, браты славяне!» з'яўляецца выступленнем Якуба Коласа на Трэцім усеславянскім мітынг у Маскве 9 мая 1943 года. У прамове, звернутай да шматмільённай народнай аўдыторыі, гучыць заклік да актыўнага дзеяння. «Да помсты, браты славяне! Да бязлітаснай і незгасальнай помсты! Няхай гітлераўскія каты захлябнуцца ў сваёй уласнай крыві!»

На ўсю моц гучаў заклік да барацьбы з ворагам у артыкулах «На бітву, браты беларусы!», «Да зброі, беларускі народ!», «Злачынцы суда не мінуць», «Набліжаецца час расплаты», «Роднаму беларускаму народу», «Славяне змагаюцца». Іх кампазіцыйная будова мае шмат агульнага. Традыцыйна першая частка змяшчае ў сабе паказальны факт. Напрыклад, артыкул «Набліжаецца час расплаты» мае такі пачатак: «Трэці год нямецкая парша раз'ядае цела твае зямлі, мой родны беларускі народ. Трэці год на светлых тваіх прасторах топчуцца капыты гітлераўскіх тупамордых свіней. З нагласцю і нахабнасцю заводзіць свае парадкі прускі разбойнік і чыніць здзек над нашымі мірнымі людзьмі». Гэта частка – экспазіцыйная. За ёй ідзе другая – выкрывальная. Аўтар выкрывае планы Гітлера і яго акружэння. У трэцяй частцы публіцыст сінтэзуе сказанае раней і робіць важную ў ідэйна-палітычных, агітацыйна-прапагандысцкіх адносінах выснову. Кампазіцыя публіцыстычных артыкулаў Якуба Коласа вызначаецца глыбокай ідэйнай задумай аўтара. Новы змест, новая тэматыка патрабуюць новых сродкаў выказвання.

Як палымяны патрыёт, верны сын народа, Якуб Колас гнеўна выкрываў у сваіх публіцыстычных творах здраднікаў народа – фашысцкіх прыслужнікаў. Асабліва глыбокай агідай і нянавісцю да гэтых людзей, што страцілі чалавечае аблічча і прадалі сваё сумленне, прасякнуты артыкул «Зраднікі». «Нямецкія грабежнікі, не спадзеючыся на свае сілы, – пісаў публіцыст, – адкопваюць на сметніках людскога бруду падонкі грамады, праступнікаў і здраднікаў і розны белагвардзейскі ўгалоўны фуз, каб абалерціся на іх і паставіць на службу сабе іх блудлівыя вочы, іх сабачыя вушы і іх акрываўленыя ў народнай крыві рукі...» Праўда, указваў Колас, колькасць такіх людзей нікчэмная, як

ЖЫГОЦКІ

Мікола Рыгоравіч.

Супрацоўнік літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Журналіст, літаратар, літаратуразнаўца. Аўтар каля 10 кніг пра Якуба Коласа, дзедка Талаша і іншых, шматлікіх публікацый у рэспубліканскай перыёдыцы.

Узнагароджаны медалём «Ветэран працы».

нікчэмная і сама іх парода. Але народу ўсё ж вядомы імёны гэтых нямногіх адшчапенцаў, што забыліся пра сваю чалавечую годнасць. Гаворачы аб здрадніках Радзімы, Якуб Колас у першую чаргу меў на ўвазе беларускіх буржуазных нацыяналістаў, якія зарэкамендавалі сябе як злейшыя ворагі беларускага народа. Нямецка-фашысцкія акупанты і іх пасобнікі – беларускія нацыяналісты – праз свой ілжывы друк распаўсюджвалі грубыя паклёп і фальшыўкі пра нашу краіну. Каб аблегчыць вярбоўку рабоў на прымусовыя работы ў Германію, яны, напрыклад, на ўсе лады ўхвалялі фашысцкі «новы парадак» у Еўропе. «Няма на свеце больш агіднага слова, як слова «зраднік», – зазначаў аўтар артыкула.

Якуб Колас і дзед Талаш.
Масква, 1942 год

– Народ горача любіць і шануе сваіх верных сыноў. Ён ганарыцца імі, ён услаўляе сваіх герояў, шырока і гасцінна расчыняе ім сваё вялікае народнае сэрца. Але народ бязлітасна карае здраднікаў і, як злаякасную погань, выкідае іх на сметнік...»

У дні вайны пісьменнік шмат увагі ўдзяляў гістарычнай дружбе народаў, якія ў гады суровых выпрабаванняў попlech змагаліся з агульным ворагам. З пад яго пяра выйшлі артыкулы «Сумесная барацьба рускага і беларускага народаў супраць нямецкай агрэсіі» і «Дружба і ўзаемная павага – залог свабоды і працвітанія беларускага і польскага народаў». Гэтыя творы нанеслі адчувальны ўдар па фашысцкай прапагандзе беларускіх буржуазных нацыяналістаў. Знаходзячыся далёка ад роднай зямлі, Колас не раз сустракаўся ў Маскве з кіраўнікамі Беларускага штаба партызанскага руху, які быў створаны пры Цэнтральным штабе партызанскага руху. Паэт з радасным хваляваннем слухаў расказы аб мужніх партызаных і партызанках, аб вернасці беларускага народа свайму грамадзянскаму абавязку. Гэтыя гутаркі ўзбагацілі творы паэта яркімі эпізодамі з партызанскага жыцця, насыцілі яго публіцыстыку новымі тэмамі і думкамі. Артыкулы і нарысы Якуба Коласа, напісаныя ў час вайны, – гэта не пасіўная рэгістрацыя

фактаў, не нейтральныя замалёўкі сцэн франтавых і партызанскіх будняў, гэта – жывыя, палымныя, хвалюючыя дакументы эпохі. Вяскою 1944 года паэт наведаў вызваленны ад гітлераўцаў Гомель і сельскія раёны. Там ён сустрэўся з вязнямі канцэнтрацыйнага лагера, створанага ў мястэчку Азарычы. Тут пакутавалі тысячы беларусаў – са Жлобіна, Парыцкага, Стрэшынскага, Даманавіцкага, Рагачоўскага, Кіраўскага, Акцябрскага раёнаў. А 19 красавіка 1944 года ў газеце «Известия» з'явіўся артыкул Якуба Коласа «Лагер смерці», у якім пісьменнік з глыбокім хваляваннем патрыёта, з бязмежным спачуваннем да няшчасных ахвяр расказваў аб злачынствах гітлераўцаў на нашай зямлі. Лагер знаходзіўся на адкрытым мохавым балоце, залітым бруднай, халоднай вадой. Дзесяткі тысяч людзей, сагнаных сюды, размяшчаліся на купінах, пад сцюжай і непрыветным небам. Многія страцілі магчымасць рухацца і ў непрытомнасці ляжалі ў ліпкай гразі. «Ніколі ў жыцці, – пісаў Колас, – я не сустракаў такой колькасці і ў такім выглядзе знясіленых людзей. Яны сапраўды прайшлі крэсны шлях, шлях неўявімых пакут і неўявімага здзеку». Аповяд у артыкуле вядзецца ад імя сведкі, якая пабывала ў кіпцолах нямецкіх драпежнікаў, – чатырнаццацігадовай дзяўчынкі Кацярыны Хаменкавай з вёскі Фалевічы. Яна называе імёны забітых, расказвае аб жудасных здзеках гітлераўскіх акупантаў з мірнага насельніцтва. Да расказу Кацярыны Хаменкавай публіцыст дадаў толькі некалькі адрывістых сказаў, якія ўзмацняюць у чытача пачуццё гневу і нянавісці да фашысцкіх катаў. Артыкул працягваецца расказам шасцідзесяцігадовай беларускай сялянкі Арыны Ігнатаўны Гаўрыленкі з вёскі Талочкі Рагачоўскага раёна, у якой гітлераўцы забілі чатырох дзяцей. Аб тым, як каты заганылі насельніцтва ў лагер, які шлях пакут давялося прайсці зняволеным, расказвае дзевятнаццацігадовая Людміла Пякарская са Жлобіна. Колас усхвалявана перадае яе расказ. Артыкул «Лагер смерці» фактычна стаў састаўной часткай агульнага абвінавачвання злачыннай дзейнасці фашысцкіх драпежнікаў на тэрыторыі Беларусі. Летам 1944 года, вітаючы пераможны поступ воінаў-вызваліцеляў, Якуб Колас пісаў

у артыкуле «Роднаму беларускаму народу!»: «Чатыры дні грымелі ў Маскве магутныя залпы ў чэсьць гераічных воінаў Чырвонай Арміі... Няма ў свеце больш радаснай для нас музыкі, як гэтыя магутныя сімфоніі сочень гармат, бо ў іх гучыць дзівосная вестка пра нашы перамогі, у іх чуюцца хвалюючыя нас словы: ідзе вызваленне беларускай зямлі і беларускага народа, які нацярапеўся пад гнётам нямецкіх захопнікаў. Вогненнае кальцо з кожным днём, з кожнай гадзінай усё пчыльней сціскаецца навокал гітлераўскіх ордаў, якія ўварваліся на нашу святую зямлю».

Калі 2 мая 1945 года штурмам быў узят Берлін і над рэйхстагам узвіўся сцяг Перамогі, Якуб Колас выказаў шчырую ўдзячнасць легендарным байцам Чырвонай Арміі: «Як сын удзячнага беларускага народа, які вы вызвалілі з-пад ярма гітлераўскіх разбойнікаў, я схіляю перад вамі сваю галаву. Няхай нязменна сапутнічае вам перамога ў вашым святым вялікім подзвігу...»

Яркай старонкай творчасці паэта ў ваенны перыяд сталі фельетоны. Адзін з іх, «Гітлер і чарадзеі», ярка спалучае мастацкія і публіцыстычныя элементы, характарызуецца традыцыйным для стылю Якуба Коласа зліццём думкі з яе вобразным адлюстраваннем. Калі мастацкія творы Коласа прасякнуты ідэямі філасофскімі, маральнымі або палітычнымі, то ў публіцыстыцы, наадварот, ідэі ўвасабляюцца ў мастацкае слова, без якога яны былі б у значнай ступені пазбаўлены сваёй дзейснай сілы.

У фельетоне выкарыстаны багатыя стылявыя сродкі для дасягнення найбольшага мастацкага эфекту, жывасці і вобразнасці. Паказваючы сустрэчу Гітлера з чарадзеям, Колас пісаў: «Зрабіўшы самы адчайны магчымы рух правай рукой, фюрэр адчуў раптам інтуіцыю, што ён злавіў тое, што яму ніяк не давалася. – Я перамагу! Я перамагу! Вось яна, мая перамога! – выгукнуў на ўсю нару фюрэр і моцна трымаў у правай руцэ нос Гебеляса».

Відавочна, сіла публіцыстыкі Якуба Коласа заключаецца ў тым, што ён умеў знайсці словы і для таго, што ён гарача любіў, да чаго быў вельмі прывязаны, і для таго, што ён не менш люта ненавідзеў.

Кантраст пачуццяў любові да роднай зямлі і нянавісці да ворага асабліва ярка адчуваецца

ў артыкуле «На руінах Гомеля»: «Папялішча спаленых будынкаў, абгарэлыя дрэвы садоў, груды друзу, бітай цэгля і скручанага віхрамі агню жалеза – вось што засталася ад Гомеля. Як шкілеты, стаяць мёртвыя сцены мураваных будынкаў, сведкі варварства. А чыё сэрца не загарыцца агнём бязлітаснай помсты праклятым вылюдкам за знішчэнне нявінных людзей, расстраляных гітлераўскімі катамі ў ваколіцах Гомеля! Дзесяткі тысяч ахвяр без часу знайшлі магілу ў супрацьтанкавых равах. За што загубілі іх нямецкія бандыты?»

Ваенная публіцыстыка Якуба Коласа вызначаецца разнастайнасцю, багаццем тэм і фарбаў. Письменнік заўсёды ўмеў знайсці найбольш грамадска значнае, самае важнае з пункту гледжання адлюстравання тых ці іншых падзей, з'яў. Пры гэтым удала выкарыстоўваліся такія элементы мастацкага стылю, як эпітэты, метафары, параўнанні. З іх дапамогай письменнік дасягаў максімальнай выразнасці і эмацыянальнасці.

Напісаныя іншы раз ад імя аўтара, іншы раз мовай персанажа з захаваннем яго інтанацыі, творы Якуба Коласа ваеннага часу маюць чытачу цэлую галерэю падзей, звязаных з гісторыяй Вялікай Айчыннай вайны. Крыніцай глыбокага патрыятычнага пафосу артыкулаў Якуб Колас стаў незлічоныя прыклады гераізму простых савецкіх людзей, а праўдзівыя публіцыстычныя расказы аб гэтых подзвігах у сваю чаргу натхнялі народ на барацьбу, умацоўвалі яго адвагу і стойкасць. Неўміручае свабодалюбства савецкага чалавека, яго магутная воля да перамогі – такая асноўная ідэя публіцыстычных твораў паэта ваеннага перыяду.

Письменнік верыў у перамогу над фашызмам, верыў у духоўныя сілы народа, які смела ўступіў у барацьбу з ворагам. Творы Якуба Коласа, прасякнутыя гэтай верай, яго вершы і публіцыстыка, напісаныя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, не страцілі свайго эмацыянальнага ўздзеяння і пазнавальнага значэння. ■

У Мінску, 1945 год